

ULOGA AUTOBIOGRAFSKIH ELEMENATA U NASTUPIMA STAND-UP KOMIČARA *SPLICKESCENE*

Dragana Vučić Đekić

UDK: 792.75

Ovaj članak bavi se ulogom autobiografskih elemenata u stand-up komediji koja je satkana od događaja i iskustava iz svakodnevnog privatnog života komičara interpretiranih na humorističan način. U središtu je pozornosti nastup komičara skupine *SplickaScena* pod nazivom *Stand-up po splicki* u kojem govore o uspomnama iz djetinjstva, obiteljskim i partnerskim odnosima te o nizu privatnih tema koje potvrđuju autobiografski karakter ovoga žanra. Stand-up komedija svojvrstan je javni govor o privatnim temama unutar kojeg komičari iznose vlastite stavove i zapažanja, educiraju, informiraju i zabavljaju publiku.

Ključne riječi: stand-up komedija; stand-up komičari; autobiografski elementi; humor; poosobljenje; autentičnost; interakcija

Prema Fadilu Hadžiću, »ništa se tako smiješno ne može izmisliti, a da se ne događa u životu« (Hadžić 1998: 45). Najbolji dokazi za tu tvrdnju jesu nastupi stand-up komičara koji upravo u privatnome životu, ponajviše u

svome djetinjstvu, obiteljskim, partnerskim i prijateljskim odnosima nalaze neiscrpan materijal za oblikovanje nastupa. Hadžić komičare opisuje kao kolekcionare komičnih sadržaja i ozbiljne promatrače komičnih prizora u sredinama u kojima živimo. Stand-up komičari promatraju isti svijet koji promatraju i drugi ljudi, samo iz drugog kuta. Objekt smijeha može biti gotovo sve, a čovjek može biti smiješan u svim svojim pojavnostima, kako zaključuje Propp u svojem djelu *Problemi komike i smijeha* – izuzimajući *patnju*, kako je primijetio Aristotel.

Stand-up komičari, govoreći o vlastitome životu, pokazuju kako sve može biti objektom ismijavanja, ili kako to sažimlje Propp, označivši sveobuhvatnim objektom smijeha čovjekovo »fizičko, umno i moralno biće« (Propp, 1984: 23). Katkad je potrebno samo čovjeka, događaje i odnos prikazati onakvima kakvi jesu, a ponekada se komičar ne može zadovoljiti time, već treba posegnuti za različitim sredstvima postizanja komičnoga efekta.

U povijesti stand-up komedije posebno mjesto zauzimaju upravo nastupi komičara koji su govorili o privatnim problemima i izazovima u svom životu. Najpoznatiji među njima je Richard Pryor koji je u svojim nastupima otvoreno govorio o bolestima i ovisnosti o drogama ili čuveni nastup Tig Notaro, komičarke koja na pozornici priznaje da joj je dijagnosticiran rak. Može se zaključiti kako su stand-up komičari u svojim životnim poteškoćama nalazili inspiraciju za nasmiijavanje milijuna gledatelja.

Zanimljivo je bilo razmotriti ulogu autobiografskih elemenata u stand-up komediji na primjeru hrvatskih stand-up komičara, i to izvođača okupljenih u stand-up komičarskoj skupini zvanoj *SplickaScena* koji posljednjih godina u Hrvatskoj uživaju sve veću popularnost. Izvođači skupine *SplickaScena* u svojim nastupima na komičan način interpretiraju različite isječke iz svakodnevice i osobne prošlosti. Teme kojima se ponajviše bave sjećanja su iz djetinjstva, muško-ženski odnosi, odnosi s roditeljima, međugeneracijski sukobi, vlastite mane te izazovi na radnom mjestu.

TKO SU KOMIČARI SKUPINE SPLICKASCENA?

SplitckaScena naziv je skupine stand-up komičara koja je proistekla iz splitskoga ogranka *Studija smijeha* i radionica stand-up komedije koje je od 2015. godine u Splitu organizirala stand-up komičarka Marina Orsag, potaknuvši time razvoj ove scene. Aktualni su članovi stand-up skupine *SplickaScena* Tomislav Primorac, Josip Škiljo, Ivica Lazaneo, Ante Travizi, Ivo Musulin i Vanja Dobrijević. Splitska stand-up šestorka počinje s redovitim nastupima još od siječnja 2016. godine u klubovima *Quasimodo*, *Zenta*, *Ghetto* i *Circus*.

Tijekom godina imali su stotine nastupa diljem Hrvatske te sudjelovali na stand-up festivalima u susjednim zemljama. Veliku pozornost javnosti pobudio je nastup *Stand-up po splicki* šestorice izvođača stand-up skupine *SlickaScena* u splitskoj *Dvorani Lora* 2019. godine. Snimka tog nastupa koji traje osamdeset dvije minute na Youtube kanalu ima više od 600.000 pregleda (*SplickaScena* 2019). U svrhu pisanja rada o autobiografskim elementima u stand-up komediji, upućena su pitanja članovima stand-up skupine *SplickaScena* koja se odnose na prisutnost i ulogu autobiografskih elemenata u njihovim nastupima. Iz dobivenih odgovora može se zaključiti da su glavnina sadržaja njihovih nastupa upravo događaji iz privatnoga života.

POSOBLJENJE NASTUPA

Jedna od karakteristika stand-up komedije jest poosobljenje sadržaja (materijala). Stand-up komičari javno govore o vlastitim iskustvima, iznose vlastite stavove i često se referiraju na događaje i ličnosti iz stvarnoga života. Budući da nema posredovane veze lik – gledatelj, stand-up komičari

govore u svoje ime, ostvarujući tako izravnu i otvorenu komunikaciju s publikom.

Tu odliku stand-up komedije potvrđuje već uvodni dio nastupa stand-up komičara *SplickeScene* Josipa Škilje. Komičar obraćanje publici započinje predstavljanjem vlastitim imenom i prezimenom koje postaje objekt smijeha.

Moje ime je Josip Škiljo. To Škiljo nije ništa umjetnički. (smijeh) Obično se upoznam s nekim: Škiljo, drago mi je. To onaj iz Zagvozda. (smijeh) Ne, ne nije. Nije, ha? Čekaj, sve mu je okej s očima. A zašto tebe zovu Škiljo? A to mi je prezime. A ne seri da ti je to prezime, to stvarno postoji? Daj osobnu? Koji si ti lik? Koji sam ja lik? Pa ja sam se rodio s tim. Nemam problema s očima, nemam tih mana, imam nekih drugih. (Škiljo 2019)

Stand-up komičar *SplickeScene* Ivica Lazaneo također se predstavlja publici imenom na početku nastupa što podsjeća na neposredno upoznavanje u svakodnevnom društvenom kontekstu. Međutim, u ovom slučaju taj element poosobljenja nastupa, osim za stvaranje izravnijeg kontakta s publikom, u službi je potvrđivanja stereotipa o škrtosti Bračana, što pokazuje kako stand-up komedija može imati dvostruku ulogu, razbijanja, ali i potvrđivanja različitih predrasuda.

Doma me ne zovu Ivica. Sestra me zove idiote. Baba me zove Toni jer ima Alzheimer, a mater i otac me zovu Ive jer citiram: Ivica nam nije nešto! (smijeh i pljesak) Tradicija je davati imena prema precima. Nekada završiš s imenom koje je nosio tvoj pradida ili prababa, dobio si ime po nekome koga znaš samo s dvi crno-bile fotografije (...) Završiš s obiteljskim stablom Ivan Ivica, Ivan Ivica. Ne znam zašto vi to napravite, ali mi na Braču to napravimo jer tako uštedimo na nadgrobnim spomenicima. (smijeh) (Lazaneo 2019)

Analizirajući stand-up komediju kao »žanr intimnosti«, Ian Brodie zaključuje da je »stand-up komedija oblik razgovora jer podrazumijeva kontekst koji omogućuje reakciju, sudjelovanje i angažman onih kojima se stand-up komičar obraća« (Brodie 2008: 153). Naravno, iznimka su nastupi koji su posredovani putem raznih medija. Koliko god bio jednostran, ipak je riječ o dijaloškom obliku koji uključuje živu interakciju s publikom. To znači da stand-up komičar može postaviti publici pitanje i obratno, publika se može u bilo kojem trenutku verbalno uključiti u nastup.

Stand-up komičarski narativ u 1. licu jedine, koji je u službi poosobljenja sadržaja, ima dva glavna cilja: prvo, doprinosi dojmu vjerodostojnosti događaja i iskustava o kojima komičar govori; i drugo, komičari se govoreći u 1. licu lakše povezuju s publikom jer je takav govor neposredniji i prisniji.

Dok stand-up komičari na pozornici prezentiraju iskustva i događaje iz vlastitoga života na način koji sugerira da su se doista tako i odvijali, publika je, dakako, svjesna da oni mogu biti djelomično ili posve izmišljeni.

Priče u kojima je govornik glavni akter publici su privlačnije i uvjerljivije od onih koje su ispričane u trećem licu. Među deset glavnih savjeta koje u praktičnim priručnicima o stand-up komediji voditelji radionica savjetuju komičarima u svrhu poboljšanja nastupa jest personalizacija sadržaja koji izvode. Komicharima se sugerira da budu glavni likovi svojih izvedbi, da se referiraju na stvarne osobe i događaje. Taj savjet u svojem nastupu primjenjuje i stand-up komičar Ante Travizi govoreći o privatnim, obiteljskim temama:

Fascinantno je biti student u ovo vrijeme, većina mojih prijatelja su oženjeni, neki već imaju ducu, ali ja nisam neki obiteljski čovik jer mi nije u genima. Starci su mi rastavljeni, jedna teta stara cura, jedna baba imala dva braka, druga baba imala četiri braka, tako da deset posto vas je u rodu sa mnom. (smijeh) Pozdrav rodbini u Lori večeras. (pljesak) (Travizi 2019)

Zaključuju pri tome kako su oni komičari koji se »ogole« pred publikom zapravo najuspješniji. Govoreći u svojem stand-up nastupu o obiteljskim odnosima, Josip Škiljo kaže kako puno vremena provodi s djecom jer za njih ima vremena: »Ja se bavim stand-up komedijom tako da živimo od ženine plaće« (smijeh).

Humor na temu vlastite nezaposlenosti može se interpretirati kao ukazivanje na položaj komičara u Hrvatskoj među kojima rijetki mogu osigurati egzistenciju isključivo baveći se stand-up komedijom. Primjerice, u Americi ili Velikoj Britaniji gdje stand-up komedija ima dugu povijest, stand-up komičare često angažiraju kao televizijske voditelje ili glumce. S obzirom na to da se i hrvatska stand-up scena razgranato i dinamično razvija, zasigurno je da i domaći komičari teže takvim profesionalnim statusima i angažmanima.

TRI IZBORA JEDNOGA STAND-UP KOMIČARA

Pred stand-up izvođačima tri su izbora kada je riječ o stupnju autentičnosti iskustava i događaja o kojima govore u svojim nastupima:

- (1) Prvi izbor. Govoriti o vlastitim iskustvima bez pretjerivanja i preoblikovanja jer su ona smiješna sama po sebi, u skladu s Hadžićevom tvrdnjom da se ništa smiješno ne može izmisliti a da se već ne događa u životu ili s Proppovim zaključkom da je katkada potrebno prikazati ljude i događaje samo onakvima kakvi jesu.
- (2) Drugi izbor. Iskustva i događaji iz vlastitoga života služe kao građa koju izvođači preoblikuju kako bi polučili komičan efekt. Stand-up komičari se pri tome služe različitim sredstvima kojima raspolaze humor, ponajviše pretjerivanjem i ironiziranjem.

(3) Treći izbor. Komičari potpuno izmišljaju sadržaj svojih nastupa sugestivno prezentirajući događaje i iskustva.

U sva tri slučaja, bez obzira na autentičnost iskustva, komičari o njima govore na sugestivnan način. Stuart Hanscomb 2021. u svojem tekstu »Istina i autobiografija u stand-up komediji i genijalnost Douga Stanhopea« (*Truth and autobiography in stand-up comedy and the genius of Doug Stanhope*) propituje je li tu riječ o žanru koji »obmanjuje« publiku stvarajući privid autentičnosti, navodeći je da povjeruje kako je riječ o autobiografskoj izvedbi kojom komičar razotkriva privatne aspekte svoje ličnosti.

Stuart Hanscomb zaključuje kako publika, iako svjesna te mogućnosti stvaranja privida istine, »suspreže nevjericu doprinoseći time potpunijem iskustvu stand-up izvedbe« (Hanscomb 2021: 6). Uspoređuje pri tome izvedbu stand-up komedije sa zakonitostima koje vladaju u svijetu marketinga. »Kao i kod prodaje i marketinga, očekuje se da potrošači imaju određeni uvid u trgovačke norme« (isto). Prevedeno na područje stand-up izvedbe, publika joj pristupa svjesna da komičar može preoblikovati stvarni događaj kako bi polučio komičan efekt.

Komičar *SplickeScene* Tomislav Primorac (2021) smatra kako publika već sama prepoznaje kada komičar pretjeruje, no to ne mora biti slučaj, jer nekada i nevjerojatni događaji mogu biti stvarni. Osim sveprisutnoga poosobljenja sadržaja, u stand-up komediji koristi se i postupak depersonalizacije koji je također u službi povezivanja s publikom jer joj sugerira da je riječ o situacijama u kojima se bilo tko od njih može prepoznati. Poznato je da je jedan od uvjeta smijeha *prepoznavanje* te izbor tema koje su publici poznate i bliske. Imajući to na umu, komičari *SplickeScene* katkad depersonaliziraju vlastita svakodnevna iskustva. »Ne kažem prijatelj mi je rekao to i to, nego kažem: znate kada susretnete nekog u gradu i pita vas?« (Primorac 2021).

PREZENTIRANJE OSOBNOSTI KROZ STAV

Premda iskustva o kojima komičari govore na pozornici nisu nužno autentična, u izvedbama je sadržan dio njihove osobnosti koja se ogleda u načinu interpretiranja tih iskustava. Stuart Hanscomb, u tom pogledu, upućuje na svjetski poznatog stand-up komičara Jerryja Seinfelda koji u stand-up formi izražava svoj način razmišljanja.

Teme koje izabire stand-up komičar i način na koji ih interpretira »razotkrivaju« njegov način mišljenja. »Svatko tko je vidio kako nastupam, zna da razotkrivam način na koji moj um funkcionira. U redu, govorim o žitaricama, a ne o egzistencijalizmu i ovisnosti o drogama. Bavim se onim temama koje su za mene prirodne« (Seinfeld u Hanscomb 2021: 7). »Prirodne« mogli bismo prevesti u ovom slučaju i kao svojstvene ili, drugim riječima, teme koje obilježavaju njegov život, koje nešto kazuju o njegovoj svakodnevicu i životnim preokupacijama.

Jedan od mogućih prijevoda stand-up komedije jest *komedija sa stavom*. Ako na stav gledamo sa sociološkoga aspekta kao na odraz uvjerenja i vrijednosti, onda se autobiografski značaj stand-up komedije ogleda upravo u tome izražavanju vlastitih stavova. U *Socijalnoj psihologiji* Mladen Zvonarević zaključuje kako »stavovi predstavljaju etička načela, kulturalne i društvene norme« (Zvonarević 1985: 84). U svakodnevnim situacijama ljudi prezentiraju vlastitu osobnost iznošenjem stavova, često s namjerom utjecanja na mišljenje sugovornika. Izražavanje stava u formi stand-up komedije u službi je samoizražavanja komičara. To obilježje prirodnosti odnosno svojstvenosti ukazuje na vezu između subjekta (izvođača) i objekta (teme) stand-up komedije što povećava dojam iskrenosti i otvorenosti.

Autobiografski elementi mogu se naći i u pokušajima kontekstualizacije nekih društvenih događaja u vlastitom životu. Komičar govori o problemima u školskom sustavu kontekstualizirajući ga kroz vlastito iskustvo. Iz toga doznajemo o njegovoj profesiji, no nije bila prvenstvena

namjera komičara da nas obavijesti čime se bavi, već da posredstvom humora ukaže na položaj prosvjetnih djelatnika u modernom školstvu.

Ja u slobodno vrijeme radim u školi kao profesor engleskoga i povijesti. Znam da tu ima nekih mojih kolega i učenika. Kad radite u školi, to nije posao, ja to ne doživljam kao posao, ja to doživljam kao poziv, ali poziv u pomoć.

Publika: Pljesak i smijeh

Jer 112 za mene nisu samo ocjene. Ne samo da je poziv, nego ispunjava. Ja vam moram priznati stvarno, ja sam svaki dan kada dođem s posla ispunjen, tugom, bijesom, blagim razočaranjem. Jer ako su ti učenici naša budućnost, ja se držim povijesti. Što je sigurno, sigurno.
(Musulin 2019)

TEME IZ SVAKODNEVNOGA I PRIVATNOGA ŽIVOTA

Može se zaključiti kako su dva glavna autobiografska elementa stand-up komedije izbor teme i zamagljenost granice između *scenskoga ja* i *privatnoga ja*. Iako komičar na pozornici predstavlja samoga sebe, ova izvedbena forma ga, dakako, ne obvezuje da se drži autentične verzije događaja o kojem govori. Sva su sredstva preoblikovanja priče u službi nasmijavanja publike, uključujući imaginaciju i pretjerivanje svojstveno humoru.

Stand-up komičar Josip Škiljo navodi kako je na svojim nastupima ujedno u ulozi pripovjedača i komentatora događaja. Tvrdi kako dosad nije izmišljao događaje za potrebe izvođenja na pozornici, već da stvarnim događajima pridodaje humoristične elemente u sklopu interpretacije.

»Materijal koji je temeljen na posve istinitim događajima je interpretiran na humorističan način jer nikada jednostavno ne prepričavam događaj, već dodajem elemente i interpretaciju kako bi to bio stand-up materijal, a ne prepričavanje događaja.« (Škiljo 2021)

Volim ja i slatko, to me uvijek vuče, poslije ručka. Imam krizu, nakon dvije minute odmah moram nešto čvahnuti. I kad sam bija dite sam to volija, doduše nisam uvik moga kad sam bija dite. Nije da smo mi bili siromašni, bilo je u jednoj ladici uvijek ono i domaćice i bronhija i čokolade, keksa, svega je bilo tu, a to se nikad nije smilo dirati jer to je? (kratka stanka)

Netko iz publike odgovara: Za goste!

Škiljo odgovara publici: Tako je, za goste!

Publika: smijeh

Čekat ću ja, doći će gosti. Dolaze gosti, ulaze u kuću, stara izvadila sve, taman da ću uzet, opet ništa nisam smija dirat jer to je nepristojno.

Publika: smijeh

A iću i ja u goste. Doću i ja tamo. I dođem. Prvi za stolom odmah, taman da ću se mašiti, stara iza mene ošine me pogledom i opet ništa nisam smija dirati, jer ispa bi gladnik koji toga nema doma. (Škiljo 2019)

Iako je već sam humor u funkciji povezivanja komičara i publike, atmosferi bliskosti i rušenju četvrtoga zida doprinose uživljavanje publike u autentičnost iskustava koja su joj scenski u formi stand-up komedije »ispovjeđena«. Mogućnost interakcije s publikom otvara prostor za spontanost kao privatni aspekt ličnosti komičara koji isplivava na površinu u

dijaloškim situacijama koje može inicirati ili isprovocirati netko iz publike. Publika kroz taj dijaloški i interaktivni čin izlazi izvan okvira pasivnoga promatrača i doživljava stand-up komičara kao nekoga s kim pije kavu i čavrlja.

Bez obzira na autentične, izmišljene ili poluizmišljene scenarije, komičar zadržava autobiografski stav spontanoga sugovornika koji treba biti spreman u svakome trenutku uhvatiti verbalnu lopticu koju dobacuje neznanac iz mase iz nepoznatoga smjera.

Stand-up komičari koji iznose vlastito mišljenje o različitim društveno-političkim temama postaju društveni aktivisti, javni kritičari, osporavatelji određenih normi čiji se govor smatra odrazom njihovih stavova – što su važni autobiografski elementi jer nam govore o sustavu vrijednosti koje izražava izvođač.

AUTOBIOGRAFIJA U STAND-UP KOMEDIJI KAO IZRAZ AUTOREFLEKSIJE

Jedan od preuvjeta da bi komičar mogao ismijavati svijet oko sebe, jest da bude sposoban samoga sebe sagledati u humorističnome svjetlu. Dakle, metodom komičarske autorefleksije sam postaje objektom smijeha, što znači bavljenje sobom i zabavljanje drugih vlastitim nedostacima, pogreškama, promašajima, karakternim manama i lošim životnim odlukama i trenucima.

Stand-up komičar Vanja Dobrijević u dijelu svoga nastupa bavi se vlastitim nedostacima, navodeći, među ostalim, kako je nespretn u komunikaciji sa ženama te sebe opisuje kao »fotodegeneričnu osobu«.

Ja kad se slikajem uvik me uhvate onako negdje osmijeh do pola, jedno oko se zatvori više od drugoga i onda pari ko da imam tri litre vina

već u sebi, sve padne u vodu. Unatoč svojim hendikepima sam uspio naći curu. (Dobrijević 2019)

Pri samoismijavanju valja držati ravnotežu hodajući po tankoj crti između samopodcjenjivanja, nedostatka samopouzdanja i iskrenog razotkrivanja i samoprihvatanja, što komičari *SplickeScene* čine vješto. Iako publika cijeni iskrenost kod komičara, neće je popratiti smijehom ako ona ne izvire iz samopouzdanja. U tome leži paradoks stand-up komedije, da se sa samopouzdanjem i užitkom govori o vlastitim nedostacima i pogreškama. U suprotnom, umjesto smijeha komičar može, žaleći se na vlastiti životni problem, izazvati samo sažaljenje.

Poznati američki stand-up komičar Doug Standhope, koji je poznat po autobiografskim elementima, u svojim nastupima ističe kako »neovisnost i sloboda koju ima stand-up komičar značajno utječe na njegovu otvorenost, poosobljenje nastupa i ispovjedni karakter nastupa. Standhope u svojim nastupima nalazi dragocjenu slobodu u činjenici da je stand-up komičar redatelj, izvođač i producent pa prema tome nije izložen raznim oblicima kompromisa« (Hanscomb 2021: 21). Imanje odane publike, one koja kontinuirano uživa u nastupima komičara, svakako doprinosi smanjenju samo-cenzure i razine otvorenosti i iskrenosti kao važnih sastavnica ovog žanra.

LITERATURA

- Brodie, Ian. 2008. *Stand-up Comedy as a Genre of Intimacy*. Cape Breton University: https://www.researchgate.net/publication/273035632_Stand-up_Comedy_as_a_Genre_of_Intimacy (pristupljeno 24. siječnja 2022.)
- Hadžić, Fadil. 1998. *Anatomija smijeha: studije o fenomenu komičnoga*. V. B. Z., Zagreb.

- Hanscomb, Stuart. 2021. *Truth and autobiography in stand-up comedy*. University of Glasgow. <https://eprints.gla.ac.uk/234557/1/234557.pdf> (pristupljeno 24. siječnja 2022.)
- Propp, Vladimir. 1984. *Problemi komike i smeha*. Preveo Bogdan Kosanović. Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad.
- Zvonarević, Mladen. 1985. *Socijalna psihologija*. Školska knjiga, Zagreb.

VIDEOZAPIS

- SplickaScena. 2019. *Stand-up po splicki*. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=xBf21ZR0BzI&t=6s> (pristupljeno 24. siječnja 2022.)

- UPITNIK (elektroničkom poštom):
Primorac, Tomislav, 29. travnja 2021.
Škiljo, Josip, 2. svibnja 2021.

THE ROLE OF AUTOBIOGRAPHICAL ELEMENTS IN THE PERFORMANCES OF STAND-UP COMEDIANS OF *SPLICKASCENA*

A b s t r a c t

This article has sought to analyse autobiographical elements in stand-up comedy focusing on the performances of comedians gathered in a group called *Splicka-Scena*. Stand-up comedians talk about events and experiences from their private life, interpreting them in humorous way. In the performance entitled »Stand-up po splicki«, comedians talk about their childhood memories, families, private relationships and a number of personal topics that confirm the autobiographical nature of this genre. Stand-up comedy can be described as a public speech on private topics where comedians present their own views and observations, as well as educate, inform and entertain the audience.

Key words: stand-up comedy; comedian; autobiographical elements; humor; authenticity; interaction